

İftar Sofrasında İki Şair Yahya Kemal ve Mehmet Akif

Selçuk KARAKILIÇ

Yahya Kemal, ömrü boyunca hiç oruç tutmuş muydu? Daha ilginç olanı ise dostlarına ramazan ayında iftar vermiş miydi? Mütareke'nin dağ- dağalı günlerinde, kendine has bir anlayışla fikirlerini, "Türk Müslümanlığı" tezine bağlayan şair, sahiden iftar saatlerinde hangi duygularla iç âlemine dalıyordu?

Hem anne hem de baba tarafının "sofuluk" göreneğini yaşatmadıklarını çocukluk hatıralarında yazan Yahya Kemal, her iki tarafın da "kavi Müslüman" olduklarını belirtiyor. Müslümanlığın ramazanından, bayramlarından, kandil- lerinden başka şartlarıyla meşgul olmadıklarını da söyleyen Yahya Kemal, an- nesinin zaman zaman namaz kılıp, akşamüstleri Yasin okuyarak, peygamber ve ahretten söz ettiğini yazıyor. Buna göre, İslâm'ın sadece itikat cephesiyle meş- gul olan ailesi, şaire göre sofu değildi.

Annesinin "köhne ciltli, küçük mushafı"nın ailesinin temel taşı olduğunu hatıralarında kaydeden Yahya Kemal'in, ramazan akşamları annesiyle beraber *Yasin* okuduğunu da öğreniyoruz.¹ Çocukluğunun geçtiği çevreyi, Üsküp'ü, *uhrevi bir âlem* olarak tarif eden şair, Ishakiye Camisinin minaresinden Partal Hafız'ın okuduğu ezanı dinleyerek mest oluyordu. Mahalle Mektebinde:

*"Elhamdülillah Müslüman'ız
Din-i mübine ser-beste-gânız"*

mısralarının yanında Yunus'un:

"Şol cennetin ırmakları akar Allah deyü deyü"

ilahisini okuyan şairimizin, yedi sekiz yaşına kadar Müslümanlığa dair aldığı terbiye bundan ibaretti. Ancak diyor Yahya Kemal, "İlk sofuluğum, on üç ya- şımda, annemin ölümüyle başladı. İsa Bey Camiisinde annemin ruhuna hemen her akşam Yasin okumaya başladım. *Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim.*"²

1 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul Fethiş Cemiyeti, İstanbul 2012, s. 33.

2 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebi Hatıralarım*, s. 35.

Yahya Kemal, dinî ve millî terbiyeyi annesinden almış olmakla beraber onu asıl Müslümanlık âlemine çekip götüren ve ilahî hisler yumağına büründüren ise Üsküp'te okunan ezan sesinden başkası değildi. Minarelerde ezan okunduğu zaman evlerinde ruhani bir sessizliğin başladığını ve aynı hissin Üsküp sokaklarında da dolaşarak bütün bir şehri mabet sükûnunun kapladığını söyleyen şairimiz, bu uhrevi âlemde kendini bulmaya başlamıştır: “*Bin üç yüz sene evvel, Hazret-i Muhammed'in Bilâl-i Habeşi'den dinlediği ezan, asırlarca sonra bizim semamızda hem dinî hem millî bir musiki olmuştu. O anda semamızın mağfireden gelen, ledünni bir sesle dolduğunu hissedirdim.*”³

Yahya Kemal'in bu çocukluk hülyası “ezan sesi”, ona bir zaman önce yaşanan uhrevi âlemi yeniden hatırlatacak ve geçmiş zamanı örten sis perdesini aralayarak çocukluk hatıralarını canlandıracaktı. Öyle ki, Jöntürklerden Serezli Şekip'e uyararak büyük hayallerle firar ettiği Paris'in ruh törpüleyici ve şeytani atmosferinde, geçmiş zamanın büyüü kendiliğinden ortaya çıkmış ve ezan sesi kulaklarında yine eskisi gibi çınlamaya başlamıştı.

Rebia Tevfik Başokçu'nun *Avrupa'da Yirmi Senem Nasıl Geçti* isimli hatıratına “Bir Hayat Tecrübesi” başlıklı olağanüstü güzellikte nefis bir takriz yazan Yakup Kadri, II. Abdülhamit Devrinde Avrupa'nın zehir çanağı şehirlerine kaçan bazı yetişkin ve seçkin kimselerin “*Bu memlekette vali olacağına git, Avrupa'da kundura boyacılığı et, daha iyi!*”⁴ dediklerini söylüyor.

Hali vakti yerinde olan, pek çok memur, kelim ve kalem sahibi sanatçının çağdaş popüler fikirlere kapılarak gurbet yollarını boyladıklarını yana yakıla anlatan Yakup Kadri, Avrupa'yı ilim ve edebiyat kitaplarından öğrenen safderun Türk idealistlerinin Paris, Berlin, Londra ve İsviçre'yi “hürriyet, saadet ve fazilet ülkesi zannettiklerini ancak bu hülyalarından hâlâ uyanamadıklarından bahsederek şöyle der:

“*Bunların hiçbirisi o medeniyet diyarlarında kendi alın terleriyle yaşayabilmek imkânını bulamadılar. Ya kara bir sefalet içinde eriyip gittiler yahut kendi memleketlerinde kendi hısım ve akrabalarının elinden damlayan küçücük yardımlarla yarı aç, yarı tok bir ömre katlandılar. Hiçbir tanesine tek bir Avrupalının kundurasını boyamak müyesser olmadı.*”⁵

Yahya Kemal de tıpkı diğer çağdaş aydınlar gibi soluğu Paris'te almış, üstelik “ayakkabı boyacılığı” bile yapamamıştı. Çocukluğunun Üsküp'ü, minarelerden okunan ezan sesleriyle uhrevi bir âlemken, yıllar geçmiş, poziti-

3 Nihat Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1997, s. 26.

4 Rebia Tevfik Başokçu, *Avrupa'da Yirmi Senem Nasıl Geçti*, Tan Matbaası, İstanbul, 1942, s. 3.

5 *Avrupa'da Yirmi Senem Nasıl Geçti*, s. 3-4.

vizm salgını dünya gençliğini zehirleyerek bizimkilere de sirayet edince, Paris, şairimize *nurlu bir âlem* olarak görünmeye başlamıştı.

O günlerde, memleket ona göre bir zindandan ibaretti. Vapurda, sokakta, tramvayda, Köprü’de rast geldiği her yerde, kendi insanına iğrenerek bakıyor, eski Şark’ın görenekleri aklına geldikçe küplere biniyordu. Tıpkı arkadaşı Abdülhak Şinasi gibi Paris’te mistisizm rüyası görüyor ve Batı’nın bu kafası karışık şehrini âdeta kutsuyordu: “Paris’in bir mistiği vardı. Tıpkı dindarların gönüllerini aydınlatan mukaddes şehirler gibi, Mekke ve Medine gibi, *hayalleri nurlara gark eden bir şehirdi*.”⁶

İstanbul’dan ayrılırken kafasında dine karşı şiddetli bir tepki oluşan Yahya Kemal’in, Paris’te, Şekip Bey gibi beynelmilel vatan ve din hayali kuran kozmopolit aydınların da tesirleriyle dinsizliği artmıştı. Bu dinsizlik atmosferinde dokuz yıl yaşayan şairimizin İstanbul’a döndüğünde de henüz Paris rüyasından uyanamadığı görülüyor. Öyle ki 1912’de, Paris hastalığı yeniden nüksetmişti. O günlerde tanıştığı Tamburi Cemil’in, Şevket Bey’in yalısındaki müzik ziyafeti ise, Yahya Kemal’i kendine getirerek, kaybettiği öz benliğini bulacaktı. Tamburi Cemil’in nefis taksimi ile “Yine yol vermedi Ecem Dağları”, “Yine de kaynadı coştı dağların taşı”, “Nazlı nazlı sekip giden güzel ceylân” şarkılarını dinleyerek kendinden geçen şair, bu manzaranın sonunda şöyle der: “*O zaman karşımda bir altın kapı açıldı; memleketime bu kapıdan girdim*.”⁷

Mütarekeden sonra geçmişe özlemi artan şair, kendini avutmak için ya öğrencileriyle veya tek başına İstanbul’un semtlerini geziyor, bu şehirde geçen beş asırlık hayatımızın safhalarını birer birer hissediyordu. İşgal edilmiş bir vatanda ramazanı karşılamaya hazırlanan Türk İstanbul’unun semtlerini hüznüyle dolaşan şairimiz, Üsküdar, Kocamustafapaşa, Fatih, Süleymaniye’yi geziyor, âdeta bu uhrevi semtleri yeniden fethediyordu. Tek başına çıktığı gezilerinden birinde, yönünü “ruh eser” olarak gördüğü Topkapı Sarayı’na çevirmiş, Darülfünun mezunu genç rehberi Lütfü Bey’le Saray’ı gezmişti. Revan Köşkü’ne geldiğinde, derinden gelen *Kur’an* sesini hemen tanıdı ve şaşırılmıştı.

“Birdenbire İslâm mimarisini tam anlamıyla gördüm” diyen şairimiz, *Kur’an* sesinin Hırka-i Saadet Dairesinden geldiğini, dört yüz seneden beri her gün, her saat, geceli gündüzlü okunduğunu Lütfü Bey’den o gün öğrenecekti. Hayretten gözleri kamaşan şairimizin ilk fetihlerinden biri böylelikle gerçekleşecektir:

6 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal’e Veda*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1959, s. 10.

7 Mes’ud Cemil, *Tanburî Cemil Bey’in Hayatı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 220.

“Bu sarayın içinde dört yüz seneden beri olmuş ihtilaller, hal’ler, kıtaller, bu Kur’an sesini bir an susturmamış. Bu hadiseyi idrak ettikten sonra İstanbul’dan niçin çıkarılamıyoruz? Bu şüpheyi halleder gibi oldum.”⁸

Gezintilerine devam eden şairimiz, aşağı yukarı bir sene sonra şu kanaate varmış oldu: “Bu devletin iki manevî temeli vardır: Fatih’in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor! Selim’in Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur’an ki hâlâ okunuyor!”⁹

Paris’in şeytani havasından kurtulup İstanbul’un manevi mayasıyla buluşan Yahya Kemal bırakınız Paris’i, Londra’yı ve Avrupa’nın diğer nurlu âlemlerini(!), İstanbul’un Şişli, Kadıköy, Moda gibi semtlerinde yetişen çocukların milliyetlerinden ve Müslümanlıklarından haberdar olamayacağını düşünmekteydi. Çünkü ona göre, minarelerin görülmediği, ezanların işitilmediği semtlerde, ramazan ve kandil günleri hissedilemezdi, dolayısıyla o semtlerin sokaklarında oynayan, yetişen çocuklar, Müslümanlığın çocukluk rüyalarını göremezlerdi.

Üsküp’te ezan seslerinin yarattığı manevi bir iklimde büyüyen Yahya Kemal, işte der, “Bu rüya çocukluk dediğimiz bu Müslüman rüyasıdır. Bugünkü Türk babaları, havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler. Mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur’an’ın sesini işittiler, bir raf üzerinde duran Kitabullah’ı indirdiler, küçükük elleriyle açtılar, gül yağı gibi bir ruh olan sarı sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler, kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, camiler içinde şafak sökerken tekbirleri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler, Türk oldular.”¹⁰

Paris’in kirini pasını yavaş yavaş üzerinden atan Yahya Kemal, 1918 yılı ortalarında Büyükaada’da iken, bayram namazına gitmeye karar vermişti. Fakat o yaşına kadar alışkın olduğu Frenk tarzı hayat yüzünden sabah kalkamayacağı vehmine kapılmış, gece boyunca hiç uyumadan sabahı beklemişti. Sabahleyin abdestini alarak camiye yönelir. Vaiz, kürsüde vaaz vermektedir. O sırada Yahya Kemal, cami kapısını aralayınca bütün cemaatin gözleri ona çevrilir. Çünkü çağdaşlarından hiç kimse şimdiye kadar camiye uğramamıştır. Şair, camide kendisini bir yabancı gibi hissetmiştir. İçi hüznle dolarak, vaizi dinleyen iki hamalın arasına diz çökerek oturur. Herkesin kendini gözlediğini düşünen şair,

8 Yahya Kemal, “Hilafete Yakın Bir Gün”, *İleri*, 14 Şubat 1921, nr. 1097.

9 Yahya Kemal, “Ezan ve Kur’an”, *Tevhid-i Efkâr*, 30 Mart 1922, nr. 29.

10 Yahya Kemal, “Ezansız Semtler”, *Tevhid-i Efkâr*, 23 Nisan 1922.

gözü yaşlı bir şekilde sabah namazını eda edecek ve şöyle diyecektir: “*Vaazdan sonra namazda ve hutbede onların içine karışıp Muhammed sesi kulağıma geldiği zaman gözlerim yaş doldu. Onlarla kendimi yek dil, yekvücut olarak gördüm.*”¹¹

İlk gençlik yıllarında minderin dışına çıkarak dinsiz birkaç yıl geçiren Yahya Kemal, sonraki yıllarda İslamın kültürel varlığını hissederek yaşamıştı. Ona göre, İslamın derinlerde hissedilebilmesi için camiye, minareye, ezana, şadırvana, türbeye, tekkeye, kabristana, serviye, kitabeye ve çeşmeye ihtiyaç vardı. Öyle ki, Yahya Kemal’in Şişli’de ramazanı hissetmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü “*Sabaha karşı Müslüman ve Hristiyan, kapı kapı herkesi uyandıran davulundan başka bir şeyi olmayan bu semtte, İslamın nuru hafif bir ışık gibi sinmişti.*”¹² Ama Atik Valide’de ise yüksek bir ramazan maneviyatı bulunuyordu. Moda’da otururken bir ramazan günü, bu “Müslüman diyarı” yani Atik Valide’ye iftardan önce gider. Daha önceleri de çok defa geçtiği hâlde şaşırılacak bir biçimde semt bu sefer sessizdir; ancak ortalığı tatlı bir sükûnet ile ramazanın maneviyatı kaplamıştır. Semtin oruçlu halkı ise iftarın yaklaştığı dakikalarda mütevekkil bir şekilde evlerine dönmektedirler. Bir an, bakkalda bekleyen birkaç fakara kızcağızdan başka meydana kimse kalmaz. İftarı müjdeleyen top gümbürtüsüyle, gün Atik Valide’de bitmiştir. Top gürleyip oruçlar açılmaya başlayınca bir nurlu neşe kaplayacaktır kerpiçten evleri...

Şair, bu olağanüstü manzara karşısında ruhunda bir gurbet akşamı yaşayacaktır. Tenha sokakta yalnız kalan Yahya Kemal, günü oruçsuz geçirdiği için tarifsiz kederlenmektedir. Ancak şimşek hızıyla gelen bir düşünce onu bu neşesizlikten kurtaracak ve teselli edecektir:

“Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş’esiz
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı
Bir tek düşünce oldu teselli bu derdime:
Az çok ferahladım ve dedim kendi kendime:
“Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Madem ki böyle duygularım kaldı, çok şükür”

Yahya Kemal, Atik Valide’den dönerken yolda Mehmet Akif’in bir arkadaşına rastlayınca, “Akif, benim duyduğum İslamın şevkini, hüznünü duymuş olsaydı başka türlü olurdu. O, İslamın yükselişini, İslamın akaidini terennüm etti, şiir Atik Valide’nin iftar saatidir” der. Akif’in arkadaşısı da “Evet, Akif’in bu tarafı noksandır; o İslamın sefaletini anlatmıştır yani sosyaldır” şeklinde şairi destekler. Yahya Kemal’e göre, Akif, İslamın şairi değildi; o ancak İslamın ahlakını

11 “Ezansız Semtler”, *Tevhid-i Efkâr*, 23 Nisan 1922.

12 Yahya Kemal, “Saatler ve Manzaralar”, *Tevhid-i Efkâr*, 10 Mayıs 1922.

teganni edebilmişti.¹³

Cahit Tanyol, Yahya Kemal'in halkla beraber olduğu ve heyecan duyduğu tek alanın dinî inanç olduğunu söyleyerek şairin, "Akif gibi inançlı" olmadığını belirtiyor: "Yahya Kemal için din, halkın dinsel yaşantısı karşısında bir özlemdir. O, İslamiyete tarihimizin bir parçası ve halkımızın bir inanç yaşantısı olduğu için değer verir. Bu nedenle o, halkı, devleti, kışlayı ve tarihî camilerin kubbeleri altında birleştirir."¹⁴

Tanyol'a bakılırsa Yahya Kemal'in "Atik Valde'den İnen Sokakta", "Süleymaniye'de Bayram Sabahı", "Koca Mustapaşa" gibi şiirleri sofuların hoşuna giden şiirlerdir. Oysa "Hilafete Yakın Bir Gün", "Ezan ve Kuran", "Ezansız Semtler", "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" yazıları başta olmak üzere "Atik Valde'den İnen Sokakta", "Süleymaniye'de Bayram Sabahı", "Koca Mustapaşa" gibi şiirler ancak mütevekkil bir adamın kaleminden çıkacağına şüphe yoktur. Öyle ki, sözünü ettiğimiz yazı ve şiirlerde Akif'in tesiri belli belirsiz görülmektedir. Hatta Behçet Kemal Çağlar'a bakılırsa "son yazdığı şiirlerin en güzellerinden biri olan "Yol Düşüncesi" bir Haşim'le Akif muhtelidir."¹⁵ Yine Cahit Tanyol, "Ölüm Karşısında Yaya Kemal" başlıklı bölümde, "Atik Valde'den İnen Sokakta" şiirinde, içerik ve biçim açısından Mehmet Akif'i anımsatan havanın sezildiğini söyleyerek bunun rastlantı olmadığını kaydediyor. Çünkü diyor Tanyol, bu şiirlerin henüz tamamlanmamış olduğu dönemlerde kendisini ziyaret ettiğim vakit yatağının yanındaki küçük masada iki değişmez konuk göürdüm: *Safahat ve Cevdet Paşa'nın Tarihi*."¹⁶

Başlangıçta, "acaba Yahya Kemal hiç oruç tutmuş muydu?" diye sormuştum. Çocukluk yılları hariç hayatı boyunca iki üç kez camiye gidip namaz kılan şair, galiba camiye gittiği kadar da İslam dininin bu şartını yerine getirememiştir. Sermet Sami Uysal, onun bu tarafını esprili bir dille ifade ediyor: "*Zaten o muazzam gövdesi ve dev iştahı ile dinin bu iki farzını yerine getirmesine pek imkân yoktu.*"¹⁷

On üç-on dört yaşlarında yalnız bir sefer oruç tuttuğunu yine Sermet Sami Uysal'a anlatan Yahya Kemal, "Atik Valde'den İnen Sokakta" isimli şiirinde çocukluğunda tuttuğu orucun tadını unutmuyarak bir iftar vaktinin tilsimini yeniden bulacaktır. Müslümanların akşam ezanıyla oruçlarını açtığı dakikalar-

13 Orhan Şaik Gökyay, *Eski, Yeni ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 241.

14 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal İnceleme-Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s. 93-94.

15 Behçet Kemal Çağlar, *Yücel*, Şubat 1941.

16 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal İnceleme-Anılar*, s. 94.

17 Sermet Sami Uysal, *İşte Yahya Kemal*, 1972, s. 37.

da, Yahya Kemal, Atik Valide’de, iftarın belki de beş-on kişiyi nasıl bir araya getirdiğini, sokağın, mahallenin, şehrin bu mucizevi kutsiyete nasıl büründüğünü düşünmekteydi.

Mehmet Akif ise ya kendi evinde çocuklarıyla iftarı bekliyor ve küçük oğlu Emin’in yaramazlıklarına tahammül ediyor veya Abbas Halim Paşa, Ahmet Naim, Mithat Cemal, Süleyman Nazif, Eşref Edip, Fuat Şemsi gibi dostlarının davetine uyarak orucunu onlarla beraber açıyordu. Akif, muhtemelen iftarını açmadan önce Rabbine şöyle dua etmekteydi:

“Ya rabbi, içimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helak etme! Ya Rab, bizi bu uğursuz gecenin sonunda aydınlığa çıkar! Allah’ım mahalle kahvelerinde miskin miskin oturarak çocuklarının rızkını çalanlara hidayet yolunu göster, Seyfi Baba ve onun gibilere yardım et, hasta çocuklarımıza sağlık ve afiyet nasip et...”

Akif gibi itikat ve ibadetini tam anlamıyla yerine getiremeyen Yahya Kemal’in nesir ve şiirlerini hissetmeden yazdığını söylemek mümkün değildir. Yahya Kemal “iç âlemin”, Mehmet Akif ise “dış âlemin” ressamıydı. Yahya Kemal, Paris’te “Müslüman saat”lerinden uzakta yaşarken Akif, Müslümanların sosyal dertlerini bizzat yaşıyordu. Yahya Kemal’in Atik Valde’den İnen Sokakta yaşadığı şok ise, kayıp zamanların telafisinden başka bir şey değildir.